

УДК 378

ПРИНЦИПИ ДОБОРУ ЗМІСТУ ПІДРУЧНИКА З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЮРИДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Федоренко Олександр Миколайович
м.Чернігів

В статті актуалізується проблема добору змісту підручників з іноземної мови для студентів юридичних спеціальностей, з метою підвищення рівня іншомовної підготовки майбутнього фахівця у сфері професійної комунікації. Охарактеризовано основні функції підручника, здійснено аналіз освітніх стандартів та визначено сфери професійної діяльності випускника юридичного вузу. Запропоновано принципи добору змісту підручника для формування у студентів юридичних спеціальностей іншомовної професійної компетентності з урахуванням компетентісно-діяльнісної парадигми навчання, сформульовано підходи до його дидактичної побудови.

Ключові слова: функції підручника, зміст підручника, іншомовна професійна компетентність, студенти юридичних спеціальностей.

Постановка проблеми. Проблема змісту навчання іноземної мови є однією з актуальних у педагогічній науці та практиці. Вона безпосередньо пов'язана із соціальним замовленням суспільства. Трансформаційні процеси, що постійно відбуваються у суспільному житті, приводять до зміни умов і мети навчання, а відтак вимагають перегляду, уточнення та конкретизації змісту освіти відповідно до певного етапу соціально-економічного розвитку держави, сучасного рівня розвитку педагогіки та суміжних із нею наук. Актуальність проблеми добору змісту підручників, навчальних посібників, з іноземної мови для студентів юридичних спеціальностей зумовлена в першу чергу потребами суспільства в кваліфікованих фахівцях в галузі права, а також вимогами державних освітніх стандартів до рівня іншомовної підготовки майбутнього фахівця у сфері професійної комунікації, по друге недостатньою кількістю існуючих підручників та навчальних посібників з іноземної мови для студентів юридичних спеціальностей які б цілком враховували вимоги компетентісно-діялісного підходу до організації навчання.

Аналіз останніх досліджень показав, що зміст навчання іноземних мов постійно перебуває під пильною увагою дидактів та методистів. Теоретичні основи змісту підручників досліджували: П.Я.Гальперін, Н.О.Менчинська (психологічні вимоги до підручника); Д.Д.Зуєв (функції підручника), В.П.Беспалько (питання створення підручника); Г.П.Бевз, Л.Я.Зоріна (дидактичні основи шкільного підручника); Н.П. Басай, А.С.Гембарук, І.В.Іванова, І.М.Ключковська, Т.К.Полонська, В.Г.Редько, G.Neuner (змістові та структурно-функціональні характеристики підручників з іноземної мови); Н.М.Бібік, Я.П.Кодлюк, О.Я.Савченко (загальнодидактичні аспекти підручника для початкової школи); Ю.К.Бабанський, В.П.Беспалько, Л.В.Занков, В.В.Краєвський, І.Я.Лернер, М.М.Скаткін, М.М.Шахмасєв (теорія удосконалення змісту, форм, методів та засобів навчання) та ін. Як зазначають дослідники зміст навчання є багатокомпонентним і становить все те, що стосується викладацької та навчальної діяльності, навчальний матеріал, а також процесу його засвоєння. З його допомогою відбувається досягнення мети навчання іноземних мов. Сучасні вітчизняні дослідники (Н.Гальскова, Н.Гез, І.Бім, Ю.Пассов, та ін.) розглядають зміст навчання як категорію, що постійно розвивається. В ньому розрізняють предметний і процесуальний (діялісний) аспекти. Під предметним аспектом, як правило, розуміють різноманітні знання, що залучаються до процесу навчання. Під процесуальним – навички та вміння використовувати придбані знання з метою здійснення усної або письмової комунікації. Він включає в себе мовні навички (лексичні, граматичні, фонетичні, орфографічні), мовні вміння (говоріння, аудіювання, письмо, читання), навчальні вміння (здійснення розумових дій, необхідних для успішного функціонування будь-якої мовної комунікації).

Метою статті є розгляд функцій підручника, визначення принципів добору його змісту що сприятимуть ефективному формуванню у студентів юридичних спеціальностей

іншомовної професійної компетентності та підходів до дидактичної побудови підручника.

Основна частина. Державними стандартами вищої освіти визначено, що «іноземна мова» є нормативною навчальною дисципліною, їй відведено значну роль у формуванні загальних та професійних компетенцій у майбутнього фахівця.

Книгою, що містить основи наукових знань з певної навчальної дисципліни відповідно до мети навчання, визначеної програмою і вимогами дидактики – є підручник. Згідно з вимогами сучасної педагогіки, підручник повинен забезпечувати науковість змісту навчального матеріалу, точність, простоту і доступність викладу, чіткість у формулюванні визначень правил, законів, ідей. Підручник повинен також мати чітко розподілений навчальний матеріал за розділами і параграфами, містити ілюстрації, схеми, малюнки, виділення шрифтом важливого матеріалу [1].

На наш погляд важливою складовою підручника з іноземної мови є його функціональність, що передбачає реалізацію у ньому основних функцій. Оскільки підручник є особливою дидактичною системою, яка не тільки розкриває зміст навчання, а й слугує моделлю процесу навчання, у світлі розкриття проблеми нашого дослідження, вважаємо за необхідне виділити його провідні функції.

Питання щодо функцій підручника, їх кількісної та якісної характеристики, взаємозв'язку не є остаточно закритим. Різними науковцями виділяється від 7 до 12 їх найменувань. В.Г.Бейлінсон у своїх дослідженнях виділяє їх близько 40, в основному, за рахунок поділу їх складу [4].

Слід зазначити, що до теперішнього часу дослідниками не визначений принцип об'єднання та класифікації функцій. У трактуванні їх змісту автори відходять від загальних цілей навчання, від опису цільового призначення навчальної дисципліни, а не від прогностичного уявлення про підручник як модель процесу навчання [2].

Характеристики функцій підручника, визначені різними авторами, наводить у порівняльній таблиці М.М.Левшин [3].

Основними з них є [7]:

1. *Освітня* – функція підручника, що полягає в забезпеченні процесу засвоєння студентами визначеного обсягу систематизованих знань професійного спрямування за допомогою засобів іноземної мови згідно вимог програми навчальної дисципліни. Студенти опановують новий матеріал, повторюють вивчене на попередньому етапі навчання.

2. *Розвивальна* – функція підручника, яка сприяє розвитку студента, формує його перцептивні, мнемонічні, розумові, мовні та інші здібності, послідовно готує до самонавчання.

3. *Виховна* – функція підручника, яка полягає в його здатності впливати на світогляд студента, його моральні, естетичні почуття, ставлення до праці, навчання, формувати й удосконалювати певні риси його особистості.

4. *Управлінська* – функція підручника, яка полягає в програмуванні певного типу навчання, його методів, форм і засобів, способів застосування знань у різних ситуаціях.

5. *Дослідницька* – функція підручника, яка полягає в спонуканні студента до самостійного розв'язування проблеми чи вирішення ситуації.

Для обґрунтування структури підручника з іноземної мови (німецької) для майбутніх фахівців юридичних спеціальностей, цілісності її змісту ми здійснили попередній методологічний аналіз сфер професійної діяльності випускника та побудували відповідну модель структури інформаційної культури майбутнього фахівця як суб'єкта певної діяльності. Зокрема, було проаналізовано сфери використання випускників юридичних спеціальностей, визначено перелік професійних назв робіт до яких вони залучаються та досліджено основні виробничі функції, типові задачі діяльності та уміння, якими повинен володіти випускник вищого юридичного навчального закладу [5; 6]. Основні професійні назви робіт, що згідно з Національним класифікатором професій ДК 003:2010 здатний виконувати фахівець за кваліфікацією юрист, наводимо в таблиці 1.

Таблиця 1.

Код КП	Професійна назва роботи
2419.3	Спеціаліст-юристоконсульт
2421.1	Молодший науковий співробітник (правознавство); науковий співробітник-консультант (правознавство); Науковий співробітник (правознавство)
2421.2	Адвокат
	Консультант науковий (правознавство)
	Прокурор
	Юрист
2423	Дізнавач
2423	Експерт; інспектор; оперуповноважений; професіонал з охоронної діяльності та безпеки; слідчий, спеціаліст-криміналіст (органи внутрішніх справ)
2424	Інспектор; оперуповноважений; старший інспектор з особливих доручень; старший оперуповноважений в особливо важливих справах (пенітенціарна система)
2429	Приватний детектив; судовий експерт
	Нотаріус
	Слідчий
	Юристоконсульт
2442.1	Молодший науковий співробітник; науковий співробітник-консультант (кримінологія)
2442.2	Кримінолог

Зважаючи на перелік визначених класифікатором професій, а також враховуючи вимоги освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм під-

готовки фахівців за напрямом підготовки 0304 «Право», у підготовленому нами рукописі підручника „Deutsch für Jurastudenten” знайшли своє відображення теми: „Jura-

Praktikum", „Juristische Berufe“, „Aufgaben und Befugnisse der Polizei“, „Justizvollzug“, „Vollzugsbeamte“, „Straftaten“, „Kriminalstrafen“ та ін.

Ми вважаємо, що ефективність підручника на пряму залежить від якісного складу мовного, мовленнєвого, ілюстративного та інформаційного матеріалу, що використовується у його змісті. З цією метою було здійснено аналіз низки програм з навчальної дисципліни «Іноземна мова» вищих навчальних закладів, що готують фахівців юридичних спеціальностей та визначено спільні принципи добору його змісту, що були використані нами для формування змісту підручника „Deutsch für Jurastudenten“, серед них виділяємо наступні:

1. *Принцип прагматичності, соціальної ефективності та науковості.* Навчальні матеріали добирались з урахуванням їхньої відповідності основним проблемам сучасного історичного, соціального розвитку та розвитку юридичної науки та практики. Враховувались потреби до знань та сфер їх використання згідно визначених програмою комунікативних намірів студентів у межах певних тем та ситуацій.

2. *Принцип комунікативної цінності навчального матеріалу.* Навчальні матеріали підручника дають можливість на достатньому рівні (відповідно до вимог програми навчальної дисципліни) організувати спілкування в межах запропонованих сфер, тем і ситуацій. До них увійшли матеріали, зміст яких спрямований на стимулювання навчальної комунікації і які містять фактичний чи мовленнєвий матеріал для вирішення комунікативних задач.

3. *Принцип тематичної організації навчання.* Добір матеріалу здійснено в межах визначених програмою тем, де мовні, мовленнєві та ілюстративні засоби демонструють можливість його використання в реальних умовах та покликани задовольнити комунікативні потреби студентів.

4. *Принцип врахування навчального досвіду та міжпредметних зв'язків.* Дібраний матеріал не дублюється з тим, яким студенти оволоділи на попередніх етапах навчання, а також націлює студентів на застосування знань та умінь з різних навчальних дисциплін, зокрема, юридичних.

5. *Принцип автентичності.* Підручник містить автентичні тексти та матеріали, що є реальними продуктами мовленнєвої діяльності носіїв мови, зокрема у правовій сфері. Крім цього до змісту підручника включені автентичні фотоматеріали, необхідність яких зумовлена змістом текстів або комунікативних завдань, які сприяють розвитку пізнавальних інтересів студентів та формують уявлення про іншу культуру та спосіб життя.

6. *Принцип достатності та доступності.* Мовний, мовленнєвий ілюстративний та інформаційний матеріал, а також засоби оволодіння ним відібрано в обсязі достатньому для реалізації комунікативних намірів студентів з визначених тем спілкування. Зміст та обсяг матеріалу враховує передбачуваний темп їх засвоєння, навчальний досвід та вікові особливості студентів.

7. *Принцип мінімізації змісту навчання.* Підручник містить чітко і доцільно відібраний матеріал, обсяг і якісний склад якого повною мірою узгоджуються з наявними умо-

вами навчання (особливо з кількістю годин відведених на вивчення навчальної дисципліни). У змісті передбачено наявність базового списку мовного (лексичного і граматичного) та мовленнєвого (мовленнєві зразки, усталені словосполучення) матеріалу.

8. *Принцип частотності, типовості та варіативності.* Відібрані мовні та мовленнєві одиниці характеризуються високою частотністю вживання у сучасному німецькомовному суспільстві незалежно від умов і цілей навчання та сфер спілкування, у їх складі відсутні архаїзми, молодіжна лексика, неологізми та жаргонізми). Переважна більшість слів та словосполучень не пов'язані з вузькою сферою вживання, а є типовими для широкого кола сфер і тем спілкування.

9. *Принцип диференційованого навчання.* Мовний, мовленнєвий, ілюстративний та інформаційний матеріал змісту підручника підібрано відповідно до:

а) *цілей навчання:* навчальної дисципліни „Іноземна мова“ (за професійним спрямуванням);

б) *рівня володіння навчальним мовним і мовленнєвим матеріалом:* рецептивний та продуктивний рівні;

в) *виду мовленнєвої діяльності:* аудіювання, говоріння, читання, письмо.

Для відображення у змісті підручника культурологічного компоненту, як основи для навчання культури іноземної мови, були використані автентичні тексти які пройшли попередню дидактичну обробку. Це пояснюється тим, що автентичні тексти для фахівців юридичних спеціальностей орієнтовані на спеціально підготованого адресата, який вже володіє певними основами професійної компетенції: базовими знаннями у правовій сфері, знанням спеціальної фахової термінології рідною мовою, а студенти першого та другого курсів вищого юридичного навчального закладу, ще не володіють необхідним рівнем іншомовної та предметної компетенції.

Висновки. Отже, у процесі дидактичної побудови змісту підручника з іноземної мови доцільним на нашу думку вважається дотримуватися наступних підходів:

- проведення попереднього методологічного аналізу сфер професійної діяльності випускника, побудови відповідних моделей структури інформаційної культури майбутнього фахівця;
- здійснення відбору матеріалів з урахуванням комунікативних потреб навчального курсу, спрямованих на стимулювання навчальної комунікації та вирішення комунікативних задач;
- здійснення дидактичної обробки автентичних текстів;
- врахування попереднього навчального досвіду студентів;
- врахування специфіки роботи майбутнього фахівця та джерел інформації, з якими він в подальшому матиме справу.

При цьому добір та формування змісту підручника з іноземної мови для студентів юридичних спеціальностей має здійснюватись з урахуванням його основних функцій, на основі визначених принципів та орієнтуватися на компетентісно-діяльнісну парадигму навчання.

Література та джерела

1. Волкова Н. Педагогіка: навчальний посібник / Н.Волкова. – Київ: Видавничий центр «Академія», – 2003. – 616 с.
2. Исследование проблемы функций ученика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://ladushki.info/razvitie-i-vospitanie/shkolniki-i-studenty/issledovanie-probljemy-funkcij-uchebnika.htm>>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
3. Левшин М.М. Про пошукову функцію підручника / М.М.Левшин // Проблеми сучасного підручника: збірник наукових праць – К.: Педагогічна думка, 2011. – С.759-761
4. Мелешко В. В. Функції шкільного підручника як основного засобу навчання учнів у сільській школі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://9b18c7208ee1a0f6820483c828bc83c15fa50bc3.googleusercontent.com/host/0By2lQy15OsECWE1tN1daWVl0NK0/1_04.pdf>. –

Загол. з екрану. – Мова укр.

5. Освітньо-кваліфікаційні характеристики бакалавра, спеціаліста і магістра. Галузь знань 0304 – „Право”, напрям (спеціальність) „Правознавство” / Кол. авт. за заг. керівн. П.С.Пацурківського. – Чернівці: Чернівецький національний університет імені Ю.Федьковича, 2012. – 288 с.
6. Освітньо-кваліфікаційна характеристика бакалавра за напрямом підготовки 6.030401 „Правознавство” з галузі знань 0304 – „Право” / Кол. авт. за заг. керівн. О.І.Олійника. – Чернівці: ЧЮК ДПтС України, 2012. – 40 с.
7. Підручник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Підручник#cite_note-1>. – Загол. з екрану. – Мова рос.

В статье актуализируется проблема отбора содержания учебников по иностранному языку для студентов юридических специальностей, с целью повышения уровня иноязычной подготовки будущего специалиста в сфере профессиональной коммуникации. Охарактеризованы основные функции учебника, осуществлен анализ образовательных стандартов и определены сферы профессиональной деятельности выпускника юридического вуза. Предложены принципы отбора содержания учебника с целью формирования у студентов юридических специальностей иноязычной профессиональной компетентности с учетом компетентностно-деятельной парадигмы обучения, сформулированы подходы к его дидактическому построению.

Ключевые слова: функции учебника, содержание учебника, иноязычная профессиональная компетентность, студенты юридических специальностей.

The article examines the problem of selection the foreign language textbook's content for law students in order to increase the future specialists' foreign language skills in the field of professional communication. The author defines the basic functions of a textbook, analyses the educational standards and determinates the fields of professional activities the graduates from the law faculties. Principles of the textbook's content selection in order to form the foreign language professional competence by law students on the base of competence-orientded learning activity and didactic approaches to ist construction are formulated.

Key words: functions textbook, textbook content, foreign language professional competence, law students.